

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА УЧАСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Хмелевська Н.

У статті розглядаються особливості досудового розслідування кримінальних проваджень за участі неповнолітніх та зроблені висновки про те, що досудове розслідування за участі неповнолітніх має певні особливості, дотримання яких є важливим для забезпечення найкращих інтересів дитини в кримінальному провадженні. Деякі особливості прямо передбачені в КПК України (залучення законного представника, педагога, психолога чи лікаря, часові обмеження допиту тощо), а інші, хоч і не зазначені в КПК України, але активно використовують в практиці (проведення медіації за участі неповнолітніх, використання моделі «Барнахус»). Зважаючи на це, КПК України потребує негайних змін для покращення стадії досудового розслідування за участі неповнолітніх. Обґрунтовано, що більш доречним є вживання терміну не «щодо неповнолітніх», а «за участі неповнолітніх», таким чином розуміючи не тільки особливості щодо неповнолітніх підозрюваних, але й неповнолітніх потерпілих та свідків, яким КПК України не приділяє належної уваги. Звернено увагу, що новим у практиці проведення допиту неповнолітніх є використання анатомічних ляльок, які можуть використовуватись ювенальними працівниками правоохоронних органів під час допитів, але їх застосування потребує проведення додаткового навчання. Вивчено, що в Україні поширюється практика реалізації проєкту «Впровадження моделі Барнахус для захисту дітей-постраждалих від насильства», який активно підтримується Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх. Створена в Україні модель «Барнахус» активніше починає використовуватись у кримінальних провадженнях з участю неповнолітніх, зокрема і на стадії досудового розслідування. Практика показує, що є необхідність відкриття Центрів захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус) і в інших містах України. Заслуговує на увагу досвід мультидисциплінарного підходу, який є досить результативним зокрема на стадії досудового розслідування, співпраця між різними спеціалістами покращує результат, особливо щодо кримінальних проваджень за участі неповнолітніх. Виявлено, що з'ясування та розуміння причини є важливим елементом кримінальних правопорушень

з участю неповнолітніх, адже це надасть можливість попередити кримінальні правопорушення серед молоді.

Ключові слова: ювенальна юстиція, досудове розслідування, неповнолітні, найкращі інтереси дитини, анатомічні ляльки, модель «Барнахус».

Khmelevska N. Peculiarities of pretrial investigation of criminal proceedings involving minors

The article examines the features of the pre-trial investigation of criminal proceedings involving minors and concludes that the pre-trial investigation involving minors has certain features, compliance with which is important to ensure the best interests of the child in criminal proceedings. Some features are directly provided for in the Criminal Procedure Code of Ukraine (involvement of a legal representative, teacher, psychologist or doctor, time limits for interrogation, etc.), while others, although not specified in the Criminal Procedure Code of Ukraine, are actively used in practice (conducting mediation with the participation of minors, using the "Barnahus"). Considering this, the Criminal Code of Ukraine needs immediate changes to improve the stage of pre-trial investigation involving minors. It is substantiated that it is more appropriate to use the term not "regarding minors" but "with the participation of minors", thus understanding not only the specifics regarding minor suspects, but also minor victims and witnesses, to whom the CPC of Ukraine does not pay due attention. Attention is drawn to the fact that the use of anatomical dolls, which can be used by juvenile law enforcement officers during interrogations, is new in the practice of interrogating minors, but their use requires additional training. It has been studied that the practice of implementing the project "Implementation of the Barnahus model for the protection of child victims of violence" is spreading in Ukraine, which is actively supported by the Interdepartmental Coordination Council for Juvenile Justice. The "Barnahus" model created in Ukraine is beginning to be used more actively in criminal proceedings involving minors, in particular at the stage of pre-trial investigation. Practice shows that there is a need to open Centers for protection and socio-psychological support in the justice process for children

who have suffered or witnessed violence (the Barnahus model) in other cities of Ukraine as well. Worthy of attention is the experience of a multidisciplinary approach, which is quite effective, in particular at the stage of pre-trial investigation, cooperation between different specialists improves the result, especially in criminal proceedings involving minors. It was found that finding out and understanding the cause is an important element of criminal offenses involving minors, as this will provide an opportunity to prevent criminal offenses among young people.

Key words: juvenile justice, pre-trial investigation, minors, best interests of the child, anatomical dolls, "Barnahus" model.

Постановка проблеми та її актуальність.

Кримінальні провадження за участі неповнолітніх є особливими, оскільки для них передбачена дещо відмінна процедура, ніж для проваджень за участі дорослих. Досудове розслідування теж містить певні особливості, які суб'єкти кримінального провадження зобов'язані дотримуватись для забезпечення найкращих інтересів дитини. Сьогодні ключовим завданням є виокремити та поширити кращі практики проведення досудового розслідування для неповнолітніх в контакт із законом. Давно відомими є особливості щодо наявності ювенального слідчого та прокурора, залучення законного представника, педагога, психолога чи лікаря, часового обмеження допиту неповнолітнього і т. д., однак необхідно звернути увагу на нові актуальні особливості досудового розслідування, які допоможуть уникнути повторної травматизації дитини, реінтегрувати неповнолітніх та допомогти уникнути рецидиву злочинної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями досудового розслідування та їх проблемами займаються вітчизняні та зарубіжні вчені. Зокрема, свої праці зазначеній проблематиці присвятили О. О. Юхно, О. О. Кулик, Б. В. Кузьменко, В. В. Колмиков, О. Ю. Салманова, М. Я. Никоненко, В. М. Плетенець, О. А. Назаров, М. А. Погорецький та інші, проте сьогодні існує потреба удосконалення досудового розслідування з участю неповнолітніх.

Метою цієї статті є пошук сучасних особливостей досудового розслідування за участі неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Слідчі (розшукові) дії за участі неповнолітніх беззаперечно мають свої особливості, які встановлені в КПК України. Активне впровадження відновного правосуддя, дружнього до дитини передбачають

застосування більш сучасних методик роботи з дітьми, починаючи зі стадії досудового розслідування. Так, Юхно О. О. пропонує розуміти під слідчими (розшуковими) діями у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх процесуальні дії, перелік яких передбачено КПК України, що проводяться із забезпеченням прав неповнолітнього і особливого правового охоронного режиму, обумовленого віковою, біологічною, фізіологічною та психологічною специфікою неповнолітніх осіб [1]. Вбачається, що краще буде вживати не «щодо неповнолітніх», а «за участі неповнолітніх», таким чином розуміючи не тільки особливості щодо неповнолітніх підозрюваних, але й неповнолітніх потерпілих та свідків, яким КПК України не приділяє належної уваги. Окрім того, застосування «Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» на стадії досудового розслідування не передбачена КПК України, що потребує негайних змін та внесення норм щодо процедури медіації. Зокрема, на сьогодні правдиво звучить думка Юхно О. О., що окремих специфічних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, за винятком загальних, визначених у КПК України відносно здійснення процесуальних дій, не передбачено [1]. Однак, практика проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітніх не стоїть на місці та постійно вдосконалюється, що повинно бути відображено у КПК України.

Твердження про необхідність покращення кримінального процесуального законодавства з участю дітей знаходить своє підтвердження у висновках Кулика О. О., який вказує, що повної відповідності Європейським стандартам можна досягти шляхом прийняття більш комплексних та якісно викладених законодавчих приписів стосовно процесуальних дій у кримінальному судочинстві щодо неповнолітніх, які залучені до кримінального провадження. Недосконалість законодавства має наслідком виникнення проблем у сфері правозастосування, унеможливаючи реалізацію в повній мірі прав та законних інтересів неповнолітнього у кримінальному процесі, стає перешкодою до винесення справедливих, правових рішень стосовно осіб неповнолітнього віку [2].

Необхідно згадати слушну думку Кузьменко Б. В. щодо виділення неповнолітніх як особливої категорії осіб, які підлягають підвищеному захисту з боку державних органів та посадових осіб [3].

Серед висновків, які зробив у дисертаційному дослідженні Колмиков В. В. треба виділити такі: необхідна подальша спеціалізація законодавства за рахунок приведення норм КПК України у відповідність до міжнародних стандартів в сфері прав дитини; потрібна спеціалізація учасників кримінального судочинства та більш повне відображення у предметі доказування кола соціально-значущих для цієї категорії проваджень обставин, які характеризують особу неповнолітнього (соціальне досьє); необхідне удосконалення процесуального статусу неповнолітніх, їх законних представників, подальше поглиблення спеціалізації учасників кримінального судочинства; оновлення системи заходів впливу щодо неповнолітніх (заходів забезпечення, покарання та примусових заходів виховного характеру) [4]. Хоча на сьогодні в стадії досудового розслідування з неповнолітніми працюють ювенальні поліцейські та прокурори, проте відсутня спеціалізація у захисників та представників неповнолітніх потерпілих.

Існування недосконалих моментів у стадії досудового розслідування за участі неповнолітніх підтверджує Салманова О. Ю., яка вказує, що на сьогодні у практичній діяльності існують певні недоліки, які виникають під час проведення досудового розслідування. Окрім того, порушення норм і неврахування особливостей проведення допитів дітей має наслідком неякісне проведення досудового розслідування, порушення прав неповнолітніх або малолітніх і втрата авторитету органів досудового розслідування. Саме тому автором пропонується, наприклад, зменшити загальну тривалість допиту малолітніх та неповнолітніх осіб на день із 2 до 1 години [5]. Така пропозиція заслуговує на увагу.

Про проведення допиту неповнолітніх теж згадує Никоненко М. Я., який зазначає, що порядок проведення допиту малолітньої або неповнолітньої особи, потребує вдосконалення. Особливо це стосується чіткого врегулювання в законі питання виклику такої особи на допит, питання часу проведення допиту залежно від вікових категорій неповнолітніх [6].

Плетенець В. М. вважає важливим та актуальним у допиті неповнолітніх звести до мінімуму можливості психічного травмування допитуваного неповнолітнього, де необхідно відтворити події трагічного, насильницького чи сексуального характеру, що в умовах воєнного стану набуло поширення на окупованих територіях [7]. Варто зазначити, що мінімізація психічного травмування є важливою у всіх категоріях

кримінальних правопорушень, а не тільки тих, які стосуються насильницького чи сексуального характеру.

Новим у практиці проведення допиту неповнолітніх є використання анатомічних ляльок, зокрема для дітей молодшого віку. Так, Назаров О. А. у своєму дослідженні вказує, що використання анатомічних ляльок показує високу ефективність. Дерев'яна анатомічна лялька дозволяє задавати статичні та динамічні положення, характерні для людського тіла, що значно полегшує демонстрацію дій, які пригадує дитина [8]. Автор описує використання анатомічних ляльок в роботі психолога під час допиту дітей, однак анатомічні ляльки можуть використовуватись ювенальними працівниками правоохоронних органів під час допитів, але для цього потрібно проведення навчання працівників правоохоронних органів.

В Україні поширюється практика реалізації проєкту «Впровадження моделі Барнахус для захисту дітей-постраждалих від насильства», який активно підтримується Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх. У Вінницькій, Миколаївській, Тернопільській, Чернівецькій, Житомирській областях, а також у Києві, створені та працюють спеціалізовані Центри захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (центр «Барнахус») та впроваджується сама модель «Барнахус» відповідно до Порядку реалізації пілотного проєкту [9].

Модель «Барнахус» активно застосовується у практиці. Так, аналіз ухвал суду у регіонах, де є Центри захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства показує, що на стадії досудового розслідування застосовують зазначену модель. Наприклад, до суду надійшло клопотання дізнавача СД ВП № 3 (м. Терєбовля) Тернопільського РУП ГУНП в Тернопільській області, погоджене прокурором Терєбовлянської окружної прокуратури, про проведення допиту малолітнього свідка, в судовому засіданні під час досудового розслідування кримінального провадження № 12023216080000119 від 19 липня 2023 року, за ознаками кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, в режимі відеоконференції поза залом судового засідання в іншому приміщенні у відділі Центру захисту та соціально психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус).

Під час досудового розслідування було встановлено, що під час спричинення тілесних ушкоджень був присутній малолітній, 2014 року народження, у зв'язку із чим виникла необхідність допитати його в якості малолітнього свідка. Як зазначає дідзнавач у клопотанні, малолітній є сином особи, тілесні ушкодження якій були нанесені його бабусею, враховуючи вік та родинні зв'язки, існує загроза впливу на свідка з метою схилення до відмови від показань або зміни показань на користь кривдника. Малолітній є дев'ятирічною дитиною, може із плином часу забути події вчинення кримінального правопорушення, крім того, у зв'язку з військовою агресією щодо України, малолітній свідок разом із матір'ю може здійснити виїзд за кордон. Суд вирішив задоволити клопотання та провести допит малолітнього свідка в судовому засіданні під час досудового розслідування кримінального провадження № 12023216080000119 від 19 липня 2023 року, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України, в режимі відеоконференції поза залом судового засідання в іншому приміщенні у відділенні Центру захисту та соціально психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус) [10].

Ще одним прикладом є звернення до суду з клопотанням старшого слідчого, який просив забезпечити дистанційний розгляд клопотання про проведення допиту потерпілої у режимі відеоконференції у Центрі захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус). Слідчий суддя клопотання задовольнив. Доручив проведення відеоконференції Центру захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус) [11].

Необхідно звернути увагу на мотивувальну частину подібних клопотань. Так, слідчий СВ Хмельницького РВП ГУНП у Вінницькій області звернувся до Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області із клопотанням, погодженим прокурором Хмельницької окружної прокуратури Вінницької області, про проведення допиту малолітнього потерпілого у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду. Клопотання мотивував тим, що СВ Хмельницького РВП ГУНП у Вінницькій області здійснюється досудове розслідування кримінального провадження, внесеного до ЄРДР за

№ 12023020210000418 від 21.07.2023, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 127 КК України. В ході досудового розслідування даного кримінального провадження виникла необхідність допитати малолітнього потерпілого, який перебуває у Центрі захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус). За таких обставин слідчий, за погодженням із прокурором, просив допитати малолітнього потерпілого у закритому судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду. Суд клопотання задовольнив [12].

Не завжди дитина перебуває у Центрі захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства, але допити саме там проводяться регулярно. Підтвердженням цього є клопотання слідчого до слідчого судді про проведення допиту неповнолітньої потерпілої під час досудового розслідування в судовому засіданні по кримінальному провадженню № 12022262160000235 від 21.10.2022, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 152 КК України. В обґрунтування цього клопотання слідчий посилався на наявність інших обставин, що можуть унеможливити допит потерпілої в суді, зокрема вікові особливості неповнолітньої, психоемоційний стан дитини, тому у даному кримінальному провадженні виникла необхідність у допиті потерпілої під час досудового розслідування у судовому засіданні. Суд клопотання задовольнив та ухвалив провести допит за місцем розташування Шевченківського районного суду м. Чернівці у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення - Центру захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус) [13].

Аналізуючи єдиний державний реєстр судових рішень [14], за ключовим словом «Барнахус», за заданими параметрами пошуку знайдено 75 документів. Ухвали датовані починаючи з кінця 2021 року зі збільшенням кількості протягом 2022-2023 років. Тобто, можна зробити висновок, що створена в Україні модель «Барнахус» активніше починає використовуватись у кримінальних провадженнях з участю неповнолітніх, зокрема і на стадії досудового розслідування. Практика показує, що є необхідність відкриття Центрів захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали

свідками насильства (модель Барнахус) і в інших містах України.

Корисним видається досвід США, де створені групи реагування на випадки сексуального насильства, так звані міждисциплінарні команди, які реагують на випадки сексуального насильства серед не тільки серед дорослих, але й серед підлітків. Членами групи є слідчі правоохоронних органів, слідчі служб захисту дітей, прокурори, судово-медичні експерти та інший медичний персонал, захисники потерпілих та/або сім'ї, а також психологи. Група надає неоціненну допомогу слідчому. Фахівці з питань захисту дітей можуть поділитися інформацією про безпеку дітей і сім'ї, яка може мати вирішальне значення для проведення кримінального розслідування. Співробітник із захисту дітей і слідчий можуть проводити спільні розслідування, під час яких вони координують свою взаємодію з сім'єю та спільно збирають інформацію, яка є основою для кримінального розслідування та захисту дітей. Адвокати, консультанти та психологи можуть допомагати слідчим правоохоронних органів у їх взаємодії з дітьми та сім'ями, а також консультуватися з правоохоронними органами та прокуратурою щодо емоційної та поведінкової реакції потерпілих. Медичні працівники в групі проводять судово-медичні експертизи, надаючи медичні докази, якщо вони є, і консультують слідчих щодо будь-яких медичних питань, які можуть вплинути на дитину. Психологи також допомагають дослідникам зрозуміти поведінку дитини та сім'ї, яка може дати підказки щодо жорстокого поводження, і радять дослідникам враховувати наслідки травми під час взаємодії з дітьми та родинами. Адвокати потерпілих інформують та підтримують сім'ї у їх взаємодії з системою кримінального правосуддя та допомагають дітям і сім'ям отримати інші необхідні їм послуги [15]. Такий мультидисциплінарний підхід є досить результативним, співпраця покращує результат, особливо щодо кримінальних проваджень за участі неповнолітніх.

Беззаперечним є той факт, що процедури, які використовує поліція в роботі з неповнолітніми, відрізняються від тих, які застосовуються в роботі з дорослими. Необхідно звернути увагу на європейський досвід кримінальних проваджень з участю неповнолітніх. Зокрема, основними цілями кримінальних процедур є захист неповнолітніх і запобігання правопорушенням в майбутньому. Основне правило кримінального провадження - «зрозуміти причину вчиненого». Система правосуддя зобов'язує зробити все можливе, щоб

захистити неповнолітнього. Неповнолітні також мають такі ж конституційні права, як і дорослі, тому поліцейським складніше, оскільки вони повинні зрозуміти причину вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми [16]. Розуміння причин вчиненого кримінального правопорушення неповнолітнім є важливим елементом кримінальних правопорушень, адже це надасть можливість попередити кримінальні правопорушення серед молоді. В Україні ювенальних працівників правоохоронних органів потрібно навчати елементам відновного правосуддя, вони перші з ким дитина зіштовхується в кримінальному процесі, а тому повинні володіти усіма особливостями розслідування кримінальних правопорушень з участю неповнолітніх, які є в конфлікті із законом, а також перебувають у контакті із законом.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити певні висновки:

- досудове розслідування за участі неповнолітніх має певні особливості, дотримання яких є важливим для забезпечення найкращих інтересів дитини в кримінальному провадженні;
- деякі особливості прямо передбачені в КПК України (залучення законного представника, педагога, психолога чи лікаря, часові обмеження допиту, тощо), а інші, хоч і не зазначені в КПК України, але активно використовують в практиці (проведення медіації за участі неповнолітніх, використання моделі «Барнахуса»). Зважаючи на це, КПК України потребує негайних змін для покращення стадії досудового розслідування за участі неповнолітніх;
- доречним є вживання терміну не «щодо неповнолітніх», а «за участі неповнолітніх», таким чином розуміючи не тільки особливості щодо неповнолітніх підозрюваних, але й неповнолітніх потерпілих та свідків, яким КПК України не приділяє належної уваги;
- новим у практиці проведення допиту неповнолітніх є використання анатомічних ляльок, які можуть використовуватись ювенальними працівниками правоохоронних органів під час допитів, що потребує проведення їх навчання;
- в Україні поширюється практика реалізації проєкту «Впровадження моделі Барнахус для захисту дітей-постраждалих від насильства», який активно підтримується Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх;
- створена в Україні модель «Барнахус» активніше починає використовуватись у кримінальних провадженнях з участю неповнолітніх, зокрема

і на стадії досудового розслідування. Практика показує, що є необхідність відкриття Центрів захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства (модель Барнахус) і в інших містах України;

- заслуговує на увагу досвід мультидисциплінарного підходу, який є досить результативним, співпраця між різними спеціалістами покращує результат, особливо щодо кримінальних проваджень за участі неповнолітніх;

- з'ясування та розуміння причини вчинення кримінального правопорушення є важливим елементом кримінальних правопорушень з участю неповнолітніх, адже таким чином можна попередити кримінальні правопорушення серед молоді.

Література

1. Юхно О. О. Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. 2017. PhD Thesis. Харківський національний університет внутрішніх справ.

2. Кулик О. О. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх: окремі аспекти. 2014.

3. Кузьменко Б. В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх осіб. Збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції, 2016. 217 с.

4. Колмиков В. В. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. 2020. PhD Thesis. Національний авіаційний університет.

5. Салманова О. Ю. та ін. Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи на стадії досудового розслідування. 2017.

6. Никоненко М. Я. Допит малолітньої або неповнолітньої особи на стадії досудового розслідування. 2020.

7. Плетенець В. М. Особливості підготовки до допиту неповнолітніх за фактами подій насильницького, сексуального чи трагічного характеру в умовах воєнного стану. № 13(13) (2022): Наука і техніка сьогодні. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/2960>

8. Назаров О.А. Анатомічні ляльки як техніка роботи психолога з дітьми та психологічна особливість отримання правдивих свідчень від дітей по злочинах, які були відносно них скоєні (сексуальне, психологічне, фізичне насильство тощо) або свідком яких вони були. Судово-психологічна експертиза. К., 2023. № 1 (23). Дата публікації: 16.07.2023. URL: <http://surl.li/jdlgw>

9. Міжвідомча координаційна рада з питань правосуддя щодо неповнолітніх <https://www.facebook.com/inccojj/>

10. Ухвала Тербовлянського районного суду Тернопільської області від 04.08.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112622531>

11. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 30.05.2023 р. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111171921>

12. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 31.07.2023 р. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112531199>

13. Ухвала Шевченківського районного суду м. Чернівці від 01.03.2023 року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109411860>

14. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua>

15. Cross, T. P., Ernberg, E., & Walsh, W. A. (2021). The Criminal Justice Response to Child and Youth Victimization. In Handbook of Interpersonal Violence and Abuse Across the Lifespan: A Project of the National Partnership to End Interpersonal Violence Across the Lifespan (NPEIV) (pp. 1797-1827). Springer.

16. Tahpe S. The Effective Youth Court : Juvenile Justice Procedures in Europe, Eleven International Publishing, 2014.

*Хмелевська Н.,
кандидатка юридичних наук,
адвокатка, доцентка,
доцентка кафедри кримінального права
та процесу
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
ORCID ID: 0000-0002-4492-4868*